

תרב יעקב אריאל

תקשורת וקולנוע

ראשי-פרקים

- א. שאלות הסטודנטיות במגמת תקשורת וקולנוע במכללת אורות
- ב. הסכנות במדיה האלקטרונית
- ג. האמנות הטובה
- ד. הוראת תקשורת
- ה. אדם לחופש נולד
- ו. הצניעות יפה
- ז. חבלי יצירה
- ח. סיכום

§ § §

א. שאלות התלמידות במגמת תקשורת וקולנוע במכללת אורות

- א. אני מתכוונת להיות מורה לתקשורת, לשם כך אצטרך להשתמש הרבה במכשיר הטלוויזיה, הן כדי להתעדכן במתרחש בעולם התקשורת והן כדי להכין קטעי צפייה לשיעורים. איך עלי להתייחס למכשיר הטלוויזיה? מצד אחד, זהו כלי שיש לו פוטנציאל יצירתי רב מאוד, מאידך, יש בו הרבה שימושים ומסרים שליליים. לא הייתי רוצה להכניסו הביתה. אך מאידך אני זקוקה לו לצורך עבודתי. מה עלי לעשות?
- ב. במסגרת לימודי התקשורת נדרשים התלמידים להכין קטעי סרטים מסוימים בעלי חשיבות היסטורית ומקצועית. בחלק מן הקטעים יש בעיה של צניעות או אלימות. האם בגלל חשיבות הקטע מותר ללמדו, למרות החלקים השליליים שבו, או שהדבר אסור? אם ניתן להראות תמונות שאינן בעייתיות, אך הן לקוחות מסרט הידוע כבעייתי? האם על ידי כך אנו נותנים לגיטימציה לסרט?
- ג. כמתלמדות עלינו לצפות בסרטים יסודיים וחשובים שבחלקם מצויים מסרים או קטעים הנוגדים את ההלכה. עד כמה מותר לנו להיחשף להם? מן הראוי להדגיש שכדי שנוכל להתמחות במקצוע עלינו לצבור ידע רב בתחום זה, הרבה יותר מכמות הידע שנעביר לתלמידנו בעתיד.
- ד. הוראת תקשורת היא תחום יצירתי מאוד ומפתח את התלמידים. כמו כן חשוב בימינו לחנך לצפייה ביקורתית וניתוב נכון של השימוש בתקשורת, כי זהו צורך השעה. מצד שני, התקשורת במצבה הנוכחי קלוקלת ושליטת

- ברובה המכריע. האם ניתן ללמד תקשורת כמקצוע חינוכי כאשר יש בו כל כך הרבה צדדים שלילים?
- ה. ידוע שעולם התקשורת כפי שהוא היום נמצא ברמה נמוכה ונטול ערכים. כדי לתקן אותו ולהחדיר בו ערכים חיוביים יש לחדור לתוכו ולפעול מבפנים. אדם דתי, הרואה בכך את ייעודו, עלול להיתקל בבעיות רבות ומכשולים קשים העלולים לפגוע ברמתו הרוחנית. האם מותר לאדם כזה ליטול על עצמו משימה כה כבדה, מתוך הנחה שיוכל לסמוך על חוסן נפשו? האם מותר לרדת ברמה הרוחנית במידה מסוימת על מנת להעלות ולתקן את הכלל?
- ו. כל צפייה בטלוויזיה היא במקרים רבים פעולה פסיבית הן מבחינה פיזית והן מבחינה מחשבתית. חלק גדול מצפייה זו נועד לשחרר מתחים או לאפשר לאדם לנוח מעמל יומו. מהי גישת היהדות לצורת בילוי זו?
- ז. בני נוער היוצרים סרטים נוהגים לבטא דרכם בעיות קשות המציקות להם, באמונתם ובחתימה הגותם ההלכתית. מוטיב נפוץ הוא כהן שאינו יכול לשאת גרושה וכדו'. האם יש לעודד יצירת סרטים מעין אלו? היכן יש לשים את הגבול?
- ח. האם מותר לבמאי דתי ליצור בסרטו סיטואציות המצויות מאוד בימינו אך נוגדות את ההלכה, כגון נגיעות בין שחקן לשחקנית? אם נימנע מכל נגיעה או מלבוש לא הולם הסרט לא יהיה אמין ויאבד מעוצמתו. אם נשתמש באם ובנה הטבעיים כשחקנים תיווצר בעיה של מראית העין.
- ט. האם מותר להציג נושא תנ"כי בצורה אקטואלית בת ימינו?
- י. למה עלינו להתייחס בחומרה רבה יותר – לסרט צנוע שהמסר שלו שלילי, או לסרט שהמסר שלו חיובי ומוסרי, אלא שיש בו סצינות לא צנועות?

שאלת חכם חצי תשובה. השאלות משקפות את הבעייתיות שבנושא התקשורת על היבטיה השונים. מצד אחד יש כאן מכשיר רב עצמה, המצוי כמעט בכל בית, שדרכו ניתן להעביר אינפורמציה, מסרים וביטוי אומנותי באמצעים אור-קוליים, שכוחם רב יותר מכל אמצעי אחר, ספר, עיתון, רדיו, ציוד, מוסיקה ודומיהם. המכשיר פועל על כמה מחושינו בו זמנית, לכן הוא מושך ומעניין יותר, וגם משכנע וחודר עמוק יותר לתודעתנו.

מאידך, דווקא בגלל חושניותו הוא מנוצל במקרים רבים לרעה, הוא מכיל סצינות לא צנועות, הפרסומות שבו משתמשת רבות בנשים כמקדמי מכירות.

הוא מרתק, כובל-כובש את הצופה, קשה מאוד להתנתק ולהשתחרר ממנו. אין כמוהו לשטיפת מוח, ליצירת דעת קהל, לשכנוע, לשלהוב.

ב. הסכנות במדיה האלקטרונית

יש הפוסלים את המדיה האלקטרונית על הסף. גם אם תהיה טהורה מכל יצריות, נקיה מכל אלימות, אמינה ואובייקטיבית. וצדק רב בטיעוניהם. המדיה הזאת פוגעת במהותו של האדם: בחשיבתו המופשטת. היא מנוונת אותה. במהותה היא שטחית, לא דורשת מן האדם מאמץ אינטלקטואלי. אפילו על הפעלת הדמיון היא ויתרה. היא מפעילה את דמיונו של האדם מבלי שיצטרך לאמץ את דמיונו בעצמו. היא פוגעת בחירותו של האדם: בחשיבתו החופשית. המראה הויזואלי לא מאפשר לו חשיבה רב-צדדית. הצופה ננעל על מה שמראים לעיניו. ניטול לדוגמא אירוע חדשותי. המצלמה מתמקדת בנקודה המעניינת אותה במיוחד, שיש בה "אקשן". ראייה נקודתית זו אינה מאפשרת לאדם להפעיל חוש ביקורת, פרספקטיבה רחבה יותר של האירוע, מה היה לפניו ומה אחריו, הוא נעול על המחזה הנקודתי שעניין רואות. בפרט אם נוסיף לכך את העריכה הסלקטיבית, הבוחרת להציג לצופה רק את הנקודה המעניינת את העורך. בכך משתלט העורך על הצופה ומשעבדו לתפיסתו ולהבנתו.

האמנות הקולנועית, שיש בה אומנם הרבה יצירתיות, היא אמנות המשתלטת על חושיו של הצופה ואינה מאפשרת לו עצמאות משלו. כשאדם קורא ספר הוא מדמיין לעצמו את הדמויות, את הנוף. הוא פעיל. בסרט הוא סביל. היצירה הקולנועית בנויה הרבה על דמיון, הרבה יותר מהספר ואפילו מהתיאטרון. כי האפשרויות הבלתי מוגבלות והדמיון העשיר של היוצר מצמיחים כנפיים שבהן ניתן להמריא לכל כיוון.

הרמב"ם ראה בדמיון את האויב הגדול ביותר של האדם. כי מהותו של האדם לדעתו היא שכלו, והדמיון משבש את החשיבה הרציונלית והריאלית של האדם. הוא ראה בו את השטן בכבודו ובעצמו. עד כדי כך! כי הדמיון מבוסס רק על החושים, ללא ביקורת רציונלית; והחושים הם אויבו של השכל המופשט. הרמב"ם היה מתייחס מן הסתם לאומנות הויזואלית כאל אומנות נחותה. אם כי למוזיקה, בגלל היותה שמעית ולא חזותית, יש מעמד מועדף לדעתו.

ג. האמנות הטובה

היו שחלקו על הרמב"ם ולא פסלו את הדמיון כמוהו. הרב קוק, למשל, מדבר בשבחיו של הדמיון. אולם גם הוא דורש זיקוק הדמיון והעלאתו. כלומר, תיתכן אומנות נעלה, צרופה. אולם זו עדיין נדירה. ורק בעלי כשרון מיוחד, שזוקק וטהור מהשפעות יצריות, ובעלי מידות תרומיות ויראת שמים גבוהה יוכלו ליצור יצירות אומנותיות ראויות לשמן. כבר קדמו לרב קוק ראשונים, כמו הרמב"ן והראב"ד, שחלקו על הרמב"ם וראו בחושים כלים שניתן לנצלם, אם האדם הוא בעל סולם יציב ונכון, להתעלות ולהתקדש. ולדעתם יש מקום לאומנות טובה ואיכותית, הבנויה גם על החושים.

נשאר את המחלוקת העקרונית הזו פתוחה. היא תסייע לנו לחדד את חוש ביקורתנו. ונתמקד במציאות בה אנו חיים.

נקודת המוצא לדיון מעשי צריכה להיות ההכרה במציאות הריאלית שבה המדיה כבשה את העולם. אומנם מי שעדיין לא נכבש על ידה אשריו וטוב לו. יש מרחב גדול ועשיר של אומנויות בהן הוא יכול למצוא את ביטויו האסתטי. אך הציבור בו אנו חיים מחובר למדיה בפועל. ועלינו להתמודד עם מציאות עובדתית זו. אי אפשר להתמודד עם תופעה מסוימת ולראות בה רק מעשה שטן. הנחה זו משמיטה מראש את האפשרות לתקשר עם הציבור המחובר כבר בטבורו לתקשורת. מה גם, שאם נבראה בריאה זו בעולם, אף שיש בה הרבה שטנים וצפעונים, כנראה שלא כולה התגלמותו של השטן. האדם נברא עם חושים לא רק כדי שיילחם בהם, אלא גם כדי שישתמש בהם להבנה עמוקה יותר, ואי אפשר להכחיש את העובדה שהמחשה מסייעת לחשיבה. אומנם אסור לה להמחשה שתשתלט על החשיבה. אסור לאדם להיכנע לעצלותו ולוותר על כושר חשיבתו. אולם מאידך, אין גם אפשרות להימנע מכל המחשה שהיא, והמדיה היא כלי ההמחשה המשוכלל ביותר כרגע. יש אפוא צורך לנצל את המדיה האלקטרונית ליצירה אמנותית טובה יותר, ערכית יותר, אמונית יותר.

ד. הוראת תקשורת

צדקה מאוד אחת השואלות (ד') שהגדירה את הוראת התקשורת כניתוב נכון של השימוש בה ע"י צפיה ביקורתית. ילדינו כבולים למכשיר הטלוויזיוני מרגע שעמדו על דעתם. אפשר וצריך לחנכם לצפייה ביקורתית, לניתוב נכון. זהו מקצוע חינוכי ממדרגה ראשונה. מגיל צעיר ביותר על הילדים להבחין בין דמיון לבין מציאות, בין אמת לשקר, בין טובייקטיבי לאובייקטיבי. ע"י ניסוי עצמי

ביצירה קולנועית יעמדו הילדים על האפשרויות להציג עמדה סובייקטיבית, לעוות את המציאות, לזייף ולשקר, להונות ולאחז עיניים. לא שהם יעשו זאת בעצמם, חלילה, אלא שידעו מתוך ניסוי מוחשי בעצמם, עד כמה ניתן להוליכם שולל, לרמותם ולשטוף את מוחם.

וככל שהגיל עולה כך החינוך לביקורת ולניתוב נכון צריך להעמיק יותר, להיות מופנם יותר, מודע יותר. עלינו לחנך דור צעיר בעל חוש ביקורת מפותח יותר, בעל חוש אסתטי מעודן יותר, בעל חוש שדרה חזק יותר.

ה. אדם לחופש נולד

בין המוטיבים החשובים לצפייה ביקורתית צריכה לעמוד סכנת ההתמכרות. עד כמה היא עלולה לנוון. עד כמה היא מנתקת את האדם מיתר בני מינו והופכת אותו עבד למכשיר ולשולטים בו. האדם הוא יצור חברתי מטבעו. הוא זקוק לתום אנושי, לתמיכה, להאזנה, להקשבה, לשיתוף ולמעורבות עם הבריות. ההתמכרות למכשיר עלולה לגרום לו נזק בלתי הפיך. להופכו ליצור א-סוציאלי, לאגואיסט ולפריזיט. יש צורך להמחיש זאת, ויש סרטים המציגים תופעות שליליות אלו. צריך להשתמש בהם. ליצור אותם. יש לגזול את החנית מיד המצרי ולנעוץ אותה בלב המדיה. מהמכה עצמה יש לתקן רטייה.

זהו לדעתי אחד מתפקידיה העיקריים של המגמה לתקשורת: לחנך לתקשורת כפשוטה, דהיינו: תקשורת בין-אישית – בין אדם לחברו, בין איש לאשתו, בין הורים לילדיהם, בינם לבין עצמם. ה"תקשורת" האלקטרונית משבשת את התקשורת האנושית. אדם חייב להגביל אותה, כדי לשמור על אנושיותו. אדם חייב ללמוד כיצד להשתמש בשלט רחוק לא רק כדי להשתעבד למכשיר אלא גם כדי להשתחרר ממנו. לשלוט בשלט במקום שהשלט ישלוט בו.

ו. הצניעות יפה

השואלות הציגו את הבעיה בכל מערומיה. אין מנוס מפני היפגעות מתופעות לא צנועות, הן בסרטי עלילה שלפעמים המסר השלילי בהם הוא מכוון, הן בסרטי פרסומת, שגם בהם השימוש בגופה של אישה הוא מכוון, והן בקטעים אחרים שתמונות לא צנועות אולי אינן מכוונות, אך הן משקפות את רמת הערכים והתרבות המקובלת כיום בחברה המערבית-המתירנית. רק תמים או מיתמם יוכל לטעון שניתן לערוך סלקציה בצפייה.

הפרסומת חודרת בצורה מתוחכמת באמצעים של תכנים אחרים ולפעמים בקטעים המרתקים ביותר. הסצינות הלא מכוונות מעורבות בכל סרט וסרט. רק בעריכה מוקדמת ניתן לנקות את הסרטים מתמונות לא צנועות ואשר ברובן מיותרות ואינן נחוצות לעלילה עצמה, אם היא אכן עלילה ערכית וחיובית. ועריכה כזאת לא קיימת באף תחנת שידור, אדרבה יש הרואים בה "צנזורה" רחמנא ליצלן...

אכן, לא נמצא פוסק שיתיר את הצפייה בטלוויזיה, כמות שהיא כיום, לכתחילה. אנו מתייחסים לעובדה שהיא כבר מצויה, מה עושים כדי למזער את הנזק?

כאן מן הראוי להבחין בין שני איסורים הנוגעים לנידון:

- א. "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" שהוא חל על גברים ונשים (ספר החינוך מצ' שפז). איסור זה מתייחס להרהורי עבירה.
- ב. "ונשמרת מכל דבר רע" החל רק על גברים. והוא חמור יותר, כי הוא חל על כל גירוי, גם אקראי, הנעשה ללא כוונה. אסור לגבר להכניס את עצמו לכתחילה למצב שבו ידוע לו שיחיה בו גירוי. יש מקום אפוא להבחין בין איש לאישה. אישה הרואה תמונה לא צנועה באופן אקראי אינה עוברת עבירה. אך עלילה שבה יש מסרים ותכנים שליליים אסורה בצפייה גם לאישה. לאיסור זה יש השלכות מרחיקות לכת על כל תחומי החיים. מסרים שליליים העוברים דרך המרקע מחלחלים פנימה ומרגילים את הצופה לדפוסי חיים הפוכים משלנו. מערכת היחסים שבינו לביתה, מוסד המשפחה, מושג האהבה. כל אלו מתערערים ע"י צפייה בעלילה שבה מעבירים מסרים הפוכים, בין שהם גלויים בין שהם סמויים. בעיקר עלולים הם להשחית את נפש הנוער. ההפרדה בין גברים לנשים בנושאים האמורים אל לה להתפרש שניתן להתיר לכתחילה שימוש במכשיר בתנאי שרק נשים תצפינה בו. הדבר הוא מן הנמנעות. בכל בית יש גם גברים, גם בנים. וגם באשר לבנות, לא תמיד ניתן להבחין בין תמונה ארעית ומקרית, לבין עלילה בעלת תוכן שלילי. גם תמונות לוואי אקראיות משפיעות על תפיסת העולם וסגנון החיים של נערה צעירה. יש לחנכה לכך שתרגיש לפחות בושה ואי נוחות בראותה תמונה לא צנועה. לכן אנו חוזרים ומדגישים שאנו עוסקים במצב נתון בו רוב רובם של תלמידינו כבר חשופים ממילא למדיה וחובתנו החינוכית לנתבם לצפייה נכונה ומבוקרת יותר. כאן מקומה של האישה, המורה לתקשורת. לדוגמא: אישה יכולה לצפות בסרט מסוים ע"מ לבדוק אם הוא ראוי לצפייה גם לגברים או לא. או אם אפשר

לטהר את הסרט מקטעים פסולים – אישה יכולה לעשות זאת. וממילא מורה לתקשורת הזקוקה לחומר ע"מ להכין שיעור חינוכי רשאית לצפות בטלוויזיה למטרה זו (שאלה א).

ומכאן יש להסיק שלא על התלמידים (בפרט אם הם בנים) מוטלת האחריות להוציא קטעים פסולים מתוך הסרט אלא על המורה. היא האחראית לכך. היא צריכה להביא בפני התלמידים חומר נקי וטהור. היא יכולה לומר להם שניפתה מהסרט קטעים פסולים. אם כי יש להיזהר שהתלמידים לא ירגישו בדיוק היכן היו קטעים אלו, כדי שדמיונם לא ימלא את החסר... ובודאי שאין להשתמש בשיטה של הסתרת קטעים באמצע הקרנתם בצורה מלאכותית. שיטה זו היא גרועה ביותר. מחנכת טובה צריכה להכין טוב את השיעור לפניו ולא באמצע השיעור (ב).

ז. חבלי יצירה

כל אמנות היא יצירתית. האמן מבטא את עצמו בדרך אמנותית. הקולנוע אף הוא אמנות יצירתית. אמן שאינו בעל שיעור קומה מבטא גם את יצירתו ביצירותיו. משחק המילים: יצר-יצירה-צורה-צרה אינו מקרי. יש קשר בין הדברים. אלא שיצירה טובה מעלה את הרמה וצורה צורות יצירתיות ללא יצרים, אולם רק מעטים מהיוצרים הגיעו לדרגה זו.

אחת הדרכים הנפוצות לביטוי אמנותי היא הקונפליקט, הצגת בעיה שיש לה שני צדדים מבלי לפותרה. לאמן דתי יש דרכים רבות לבטא קונפליקט כזה הלקוח מעולמו הרוחני וידיעותיו בתורה.

נשתמש בדוגמא שהוזכרה בשאלה ד. כהן ירא שמים היה פותר את הבעיה ע"י שהיה מנתק את קשריו עם אותה גרושה, ולבסוף בונה בית עם אישה אחרת טובה יותר. אולם האמנות העכשווית מעדיפה להשאיר את הבעיה לא פתורה. היא מעדיפה להציג את הקונפליקט שבין הרגש לבין השכל. אגב, היא לא מציגה מוצא אחר לקונפליקט שהוא דרכה של תורה. כגון שכהן לא נפגש סתם עם אישה ורק אח"כ מתברר לו שהיא גרושה. בכלל, אדם מישראל לא מחפש אישה באקראי. זוהי הדרך המוצגת בדרך כלל בספרות ובקולנוע והיא משפיעה לא מעט על התנהגותם של צעירים דתיים. הדבר לא מוסיף ליציבותה של המשפחה. והתוצאות הקשות ידועות... צורת החיים האידיאלית צריכה להיות שונה מזו המקובלת. היא מונעת מראש יצירת בעיות. אולם איך אפשר להשתמש בחיים

אידיילים ואידיאליים כרקע ליצירה אומנותית אופנתית? לשם כך יש צורך בכושר יצירתי גדול יותר.

זו דוגמא לביקורת האומנות. האמונה והאומנות האופנתית אינן צועדות יחד בנושא זה. האמונה אינה מחפשת קונפליקטים. היא מונעת אותם, עד כמה שאפשר, מראש. האמנות מחפשת את הקונפליקטים. הם משמשים לה קרקע פורייה לבטויה האמנותי. לכן טבעי הדבר שאנשים מאמינים מוצאים להם דרכי ביטוי אחרות ולא דווקא בדרכים האומנותיות המקובלות, ולא משום שהאמונה כובלת, כביכול, ומדכאת את חופש היצירה. היצירתיות האמנותית נמצאת ברמה שונה מזו האמנותית. ועד שלא יהיו לנו יוצרים יצירתיים מעולים נסבול מצרותיהם של היוצרים היציריים. לכן הדיבורים על "אומנות דתית" אינם מביאים בחשבון את כל המורכבות של הבעיה. לא די שאמן ישמור על כללי ההלכה. אם הוא אמן דתי באמת, דרכי הביטוי שלו שונות ואינן מקובלות בברנז'ה האמנותית המקובלת. עולמו הרוחני עשיר יותר, עמוק יותר, הבעיות שהוא נתקל בהן נמצאות במישור אחר. ובמישור הנעלה בו הוא חי יש לאמן הטוב חופש מלא הרבה יותר גדול משיש לאמן הכבול ליצריו ולקהל הרדוד המשמש לו קהל יעד.

התני"ך, למשל, יכול לשמש כמקור השראה ליצירה האמנותית. ודווקא בחפיכתו לרלבנטי לדורנו. אין צורך להציג דמויות תני"כיות דווקא בסנדלים המכונות "תנכיות" ובכפיות ארכאיות. אפשר להציג את הדמויות דווקא בלבונן המודרני. כדי שבני דורנו יזדהו אתן.

כך, למשל, רות: יש כאן קונפליקט בין שתי נאמנויות – בין רגש עמוק לעם, לארץ, לחברה הקודמת; מצד שני משיכה עמוקה לאמת, לאמונה, לעתיד האנושות. הניתוק הכואב יכול להיעשות על רציף הרכבת, או על כבש המטוס. חבלי הקליטה בחברה החדשה, שאינה ששה לקבל כמות שהוא את הנוכרי, את הזר. פוסלים אותה מלבוא בקהל. אין לה פרנסה. היא צריכה ללקט שעורים. ובמושגי ימינו: להיות עוזרת בית, שוטפת מכוניות. לא כל מקרה כזה נגמר ב"חפי אנד" כמו רות שזכתה להיות אמה של מלכות. לפעמים המסר יכול להיות אחר. עדיף אולי להישאר גוי טוב, השומר שבע מצוות בני נוח מאשר להתגייר גיור מלא.

הקונפליקטים אינם חייבים להיות בין נאמנות להלכה לבין פריקת עול. ההתלבטות יכולה להימצא בתוך מסגרת ההלכה גופה. והרבה דוגמאות יכולות להיות לכך. רבנים שהתלבטו אם להישאר עם קהילותיהם ולהיספות עמהם או

להציל את עצמם. או שהם ויתרו על התעלותם הרוחנית האינדיבידואלית ולהעלות את החברה שבה הם פועלים. המחיר ששילמו על כך ברמתם הרוחנית שלהם ושל בניהם ועוד ועוד. לא הכל צריך להיות במישור שבינו לבניה. מישור זה הוא באנאלי, ובקלות גולש לוולגארי, ליצרי. לאמן זתי יש נושאים נעלים יותר לעסוק בהם.

יצירתיות טובה חייבת לצמוח מתוך אישיות בעלת רמה גבוהה ובשלה. אישיות שיש לה מטען רוחני גדול, אוצר מלא באמונה גבוהה, מידות תרומיות, שאר רוח. צעירים עדין אינם בשלים לאמנות טובה. לכן צדקו המבקרים את המגמות ואת בתי"ס לתקשורת. עם זאת מצינו עבודות יפות גם בגילים צעירים. אלא שמאידך יש חשש גדול גם לפרי בוסר. בגיל צעיר ניתן ללמוד את הטכניקה, לפתח את הכשרון, אולם היצירתיות עצמה חייבת להידחות לגיל בשל יותר. בגיל כזה אדם גם מעוצב יותר ומיוצב יותר ויש פחות חשש שייסחף באווירה העכורה הקיימת אצל חלק מהעוסקים באמנות זו. אמן גדול בעל כשרונות גדולים, בעל רמה רוחנית גבוהה, ימצא גם טכניקות אחרות להביע בהן את מסריו, מבלי להשתמש בטכניקות הקיימות כיום. לכן גם השאלות מסוג זה של שאלה חתמצאנה את פתרון החולם.

אני מאמין שאמנים מאמינים בעלי כשרון ושאר רוח ישתמשו בקודים מקוריים לבטא באמצעותם את אשר יש להם להביע. לדוגמא אביא את הצייר יוסי רוזנשטיין שיצר לו סגנון מקורי משלו.

ח. סיכום

האם אנו עוסקים באומנות בדיונית?

האמנות שאנו מדברים עליה אינה בדיונית. היו וישנם אמנים גדולים היוצרים יצירות טובות בעלי איכות גבוהה ביותר. אנחנו שואפים רק לסוג זה. בינוניות, וקל וחומר קטנוניות, אין להם מקום אצלנו. ואעפ"כ איננו פטורים מלהכין את הרקע לצמיחתם של היוצרים הגדולים.

גם לבעלי כשרון בינוני יש תפקיד נכבד בכך. יעשה כל אחד בינתיים ככל יכולתו להעלות את הרמה הערכית המוסרית בתום אפשרויותיו. גם ליצירות שאין בהם דבר פסול יש ערך משלחן. אם כי לא זו צריכה להיות המטרה העיקרית.

זוהי התקדמות רבה. אולם כל יוצר חייב להכיר את מקומו. אל לו להתמודד עם בעיות שאין לו פתרונות עבורן. ישאיר זאת לגדולים ממנו. וכשם שקיבל שכר על הדרישה, כך יקבל שכר על הפרישה.

כדי להכין את הרקע לצמיחתם של יוצרים גדולים יש צורך בתשתית רוחנית רחבה ועמוקה. ללא רקע אמוני עשיר לא תצמח אמנות טובה. ותפקיד נוסף יש לנו, ואל יהי תפקיד זה קל בעינינו, לחנך קהל צרכנים טוב, ביקורתי, ערכי ומוסרי. קהל יעד בעל רמה אמונית, ערכית, תרבותית ואסתטית גבוהה יש בו בכדי לעודד ולהצמיח מתוכו יוצרים גדולים שרמתם האומנותית והאמונתית יביאו למהפך תרבותי בישראל ובעולם.